
ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СПОРТУ В УМОВАХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ (на прикладі тенісу)

Ольга Борисова

Резюме. Социальная значимость профессионального спорта, быстрые темпы его развития, а также существенное его влияние на развитие разных видов спорта, профессионализация и коммерциализация олимпийского спорта обуславливают объективизацию процесса формирования и развития профессионального спорта для каждой национальной системы. Отсутствие тенниса в олимпийской программе более 60 лет способствовало эффективному его развитию в соответствии с требованиями времени, а не только Олимпийской хартией, созданию организационно-управленческой системы, основной чертой которой является компромиссность. Сегодня в олимпийском движении существует много нерешенных проблем, которые урегулированы в теннисе.

Ключевые слова: система организации и управления спортом, коммерциализация и профессионализация спорта, профессиональный теннис, предпринимательство, маркетинг, модель.

Summary. The social importance of professional sports, fast rates of its development, essential influence of a professional direction on development of kinds of sports, commercialization and professionalization of Olympic sports cause impartialization of formation and development of professional sports for each national system. Absence of tennis in the Olympic program promoted more than 60 years its effective development according to time requirements, and not just to the Olympic charter, creation of the organizational-administrative system which basic line is compromise. Today in Olympic movement weight of unresolved problems which are settled in tennis.

Key words: system of the organization and management of sports, commercialization and professionalization of sport, professional tennis, business, marketing, model.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спорт як важливий соціальний феномен пронизує всі рівні сучасного суспільства, що і визначає його структуру, зміст, функції, характер і цільову спрямованість. Характерною рисою сучасного спорту є зростаюча значущість виступів спортсменів і збірних команд на міжнародній арені, у тому числі й на Олімпійських іграх. У силу цього політика розвитку спорту вищих досягнень орієнтується на пошук оптимальних моделей управління спортом у країні шляхом удосконалення державного регулювання, координації діяльності громадських і приватних організацій. Високі спортивні досягнення сьогодні є істотним чинником національного престижу, що й спонукало науковців до аналізу законодавства, загальних основ управління та економіки, кадрового, матеріально-технічного, наукового, методичного, медичного забезпечення тренувального процесу. Провідні спортивні держави світу для реалізації такої політики орієнтуються на максимально можливе використання світового досвіду (як історичного, так і сучасного) і поєднання його з національними можливостями [2, 5, 7–8].

Аналіз спеціальної літератури дає підстави стверджувати про актуальність розробки цієї теми, а також про стабільне зростання наукового інтересу до проблем розвитку олімпійського та професійного спорту. У сучасній теорії фахівцями розглядаються питання структури сучасного спорту вищих досягнень, що становить різні напрями та є неоднорідним за складом суб'єктів і об'єктів діяльності [3, 5, 8–10].

Мета дослідження — обґрунтування шляхів розвитку професійного спорту в Україні (на прикладі тенісу).

Методи дослідження: аналіз, синтез і узагальнення; порівняння, зіставлення й аналогія; абстрагування, індукція, дедукція; моделювання; аналіз науково-методичної літератури та документальних джерел; історико-логічний, конкретно-історичний, порівняльно-історичний; системний підхід і структурно-функціональний аналіз; опитування і спостереження; методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Організаційно-управлінські основи сучасного спорту протягом останніх двох десятиріч зазнали істотних змін. Ці зміни відбуваються під впли-

вом як зовнішніх факторів, притаманних світовому спорту (професіоналізація, комерціалізація, зближення професійного та олімпійського спорту, розширення міжнародного календаря змагань тощо), так і внутрішніх, характерних для конкретної країни (місце спорту в країні, законодавство, фінансування, матеріально-технічна база та ін.) [1, 5, 7, 8]. Сьогодні спорт вищих досягнень, у тому числі й олімпійський, розвивається багато в чому за законами підприємницької діяльності: спортивні видовища й атрибутика стали «товаром», що добре продається та купується практично в усіх країнах світу.

Трансформація суспільних відносин в Україні й формування економічної системи ринкового типу також вплинули на національну систему спорту вищих досягнень, що призвело до руйнування стрункої і ефективної системи радянського спорту. Особливо це торкнулося спортивних ігор, у яких на зміну жорсткому державному регулюванню прийшов процес хаотичного розвитку, нерегульованої взаємодії федерацій, клубів і спортсменів із закордонними командами, масовий від'їзд спортсменів для роботи у професійних та напівпрофесійних командах [4, 8]. Крім того, виникли питання правового статусу спортсменів, їхнього соціального захисту, можливості виступів у закордонних спортивних клубах.

Отже, з одного боку, особи, що спеціалізуються у різних видах спорту, одержали можливість бути широко представленими на світовій спортивній арені, брати участь у найбільш престижних змаганнях; з іншого — втративши потужну підтримку з боку держави, федерації з видів спорту, виявилися не готовими до самостійного вирішення питань, пов'язаних із ресурсним забезпеченням навчально-тренувального процесу й змагальної діяльності. Внаслідок цього знизилися спортивні показники українських спортсменів, а також відбулися серйозні кадрові втрати. Зміна ситуації на краще вимагає нагального вирішення кола проблем, однією з яких є якісне вдосконалення організаційно-економічних основ розвитку спорту. Не маючи необхідного досвіду розвитку спорту вищих досягнень у ринковому середовищі, українським фахівцям варто звернутися до закордонної практики. Особливої уваги при цьому заслуговують ті види спорту, і насамперед, теніс, які демонструють гнучкість до вимог сучасного ринку, а також ефективність організаційних структур.

З огляду на це, вивчення тенденцій і закономірностей розвитку ігрових видів спорту у світі, їх історії та сучасного стану в Україні зокрема є актуальним у плані розробки стратегії й конкретних заходів щодо виведення ігрових видів спорту із кризового стану. Постає об'єктивна потреба в аналізі тенденцій розвитку спорту на професійній

основі, у визначенні його організаційних і соціально-економічних основ, місця й значення в сучасному суспільстві, а також можливості використання західноєвропейського досвіду для розвитку спорту на професійній і комерційній основі в Україні.

Зупинимося на деяких основних аспектах, що дозволяють вирішити поставлені перед нами питання. Зважаючи на те, що сьогодні першочерговими завданнями нашої галузі є забезпечення високих показників у спорті вищих досягнень, створення умов для подальшої роботи дитячо-юнацьких структур, удосконалення підготовки й збереження кадрового потенціалу [6, 8], а процеси, що відбуваються в сучасному спорті, є спільними для всіх видів, як об'єкт дослідження нами було обрано теніс — олімпійський вид спорту, що має досвід розвитку в олімпійському русі й поза ним, який сформував ефективну організаційно-управлінську систему, систему підготовки резерву в умовах глобалізації, систему регулювання відносин зі спортсменами й іншими суб'єктами спортивного ринку тощо. Отже, теніс є одним із небагатьох видів спорту, що мають багату історію розвитку олімпійського й професійного напрямів. Зародившись як олімпійський вид спорту (увійшов до програми Ігор І Олімпіади), уже з 1926 р. теніс формується як «товар», що зумовлено його виключенням із програми Ігор і розвитком двох самостійних напрямів: аматорського й професійного. Незважаючи на це, до 1988 р. аматорський напрям розвивався за жорсткими олімпійськими канонами, і насамперед, як єдиний керівний міжнародний орган із дотриманням принципів аматорства й формування системи змагань; професійний же — за законами ринку, формуючи свою структуру, що сьогодні відповідає професійним версіям боксу (відсутність єдиної організації, системи змагань тощо). Починаючи з 1968 р. у тенісі оголошено «відкриту еру», тобто з цього часу в тенісі не тільки виникли проблеми професіоналізації й комерціалізації аматорського напрямку, а й вже одержують своє вирішення, що тільки через 20 років стане притаманним для олімпійського спорту. Відсутність тенісу в програмі Ігор Олімпіад більше 60 років сприяла ефективному його розвитку відповідно до вимог часу, а не тільки Олімпійської хартії, і що надзвичайно важливо — створенню організаційно-управлінської системи, що передбачає глобалізацію виду спорту й компромісність: наявність різних керівних організацій, демократизація, яка зумовлена роллю спортсменів, незалежністю їх від національних федерацій і вирішення багатьох правових питань.

Глобалізація тенісу сприяє оптимізації функціонування національних систем, а саме вирішенню проблем формування конкурентного середовища та підготовки резерву шляхом створення міжна-

родних тренувальних центрів, що мають високий коефіцієнт корисної дії як для спортсменів, так і для тренерів. Подібний досвід застосовується і в Болгарії із розвитку спортивної боротьби, що є національним видом і викликає високу зацікавленість з боку чиновників і комерційних організацій. Вплив Болгарії на розвиток боротьби у світі здійснюється не тільки шляхом представництва в керівних і допоміжних органах — Міжнародній федерації об'єднаних стилів боротьби (FILA) і Міжнародній Центральній європейській асоціації об'єднаних стилів боротьби (CELA), а й завдяки відкриттю Міжнародного центру підготовки FILA/CELA. Принциповою відмінністю системи змагань у Болгарії є функціонування клубної системи, що сприяє не тільки комерціалізації виду, але й розвитку боротьби в країні, підвищенню престижу міст-власників спортивних клубів і їхньої підтримки з боку держави. З огляду на вищевикладене, виникає необхідність створення центрів підготовки в Україні в тих видах спорту, в яких ми маємо величезні традиції й школи спорту, а саме зі спортивної гімнастики. Досить згадати такі прізвища, як Л. Турищева, Т. Гуцу, Л. Подкопаєва, й ми можемо говорити, що в нас є не тільки відомі спортсмени, але й досвідчені педагоги.

Сьогодні в багатьох видах спорту, у тому числі й тенісі, відзначається тенденція до збільшення представництва країн-лідерів (близько 20 %) на міжнародній арені. Причому, це країни, які не мали традицій у видах спорту, а здобули можливість завдяки роботі міжнародних центрів підготовки, переважна частина яких знаходиться у США. Створення подібних центрів є загальною тенденцією для всіх видів спорту, потужним стимулом його розвитку й створенню конкурентного середовища, що сприяє не тільки інтеграції у світове співтовариство, а й вигідно економічно й політично. Наприклад, з одного боку, функціонування Міжнародного центру підготовки є престижним для країни, а з іншого — якщо держава, у тому числі й Україна, фінансує підготовку свого спортсмена в провідному центрі світу, то завоювання олімпійських медалей приносить славу країні. Крім того, це дає можливість тренуватися спортсменам у різних клубах, тим самим використовувати багаторічний методичний досвід різних шкіл, провідних фахівців, тренуватися зі спортсменами високого класу, яких надзвичайно важко зібрати в одному клубі. І якщо вже дивитися з фінансових міркувань, то подібні структури використовуються не тільки для підготовки спортсменів високого класу, але й для заробляння грошей.

Крім того, сьогодні в олімпійському русі багато не вирішених проблем, які врегульовані в тенісі, а саме зміна ціннісних орієнтацій спортсменів у результаті комерціалізації й професіоналізації спорту.

Якщо в 1988 р. лідери світового професійного тенісу не хотіли брати участь в Олімпійських іграх або розглядали їх як другорядний турнір (відсутність призових фондів, рейтингових очок, великі навантаження, імовірність програшу тощо), то сучасна еліта, володарі найпрестижніших титулів — Р. Федерер, Р. Надаль, Н. Джокович — не тільки беруть активну участь у них, а й ставлять перед собою основне завдання професійної кар'єри — виграти олімпійської медалі, чого не скажеш про представників інших олімпійських видів спорту, де тільки сформовано систему комерційних стартів. Актуальним залишається питання соціальної адаптації спортсменів в олімпійському спорті, вирішення якого має позитивний досвід у тенісі починаючи з 1990-х років шляхом реалізації обов'язкових освітніх програм для всіх учасників туру.

Урегульовані в тенісі й правові питання, права спортсменів, їхній статус і взаємодія з іншими суб'єктами ринку. Наприклад, правові, економічні й інші інтереси гравців представляють на міжнародному рівні дві структури — Асоціація тенісистів-професіоналів (АТР) і Жіноча тенісна асоціація (WTA). Індивідуальне членство у професійних асоціаціях (АТР, WTA), позиція Міжнародної федерації тенісу (ITF) дозволяють зняти питання диктату з боку національних федерацій, у результаті чого тенісисти є більш вільними у правовому відношенні та прийнятті самостійних рішень. Сьогодні тенісисти не тільки є творцями спортивного шоу, а й беруть активну участь у керівництві туром, є власниками турнірів тощо.

Застосування передового менеджменту в організації й проведенні тенісних турнірів протягом тривалого часу сприяло не тільки популяризації виду спорту, а й дозволило перетворити їх у найбільші комерційні заходи, основні доходи національних федерацій і муніципальної влади, що є ефективною моделлю для застосування в інших видах спорту. І якщо у плаванні великі турніри, комерційні старту пересуваються по світу, то стабільність календаря змагань у тенісі, приналежність до спортивної (комплексної) споруди сприяють залученню спортсменів, глядачів, спонсорів і збільшенню доходів усіх учасників процесу.

Отже, в сучасній практиці спорту відсутні єдині організаційні, правові й соціально-економічні підходи до його розвитку. Дослідження організаційно-правових основ країн (США, Німеччини, Росії), що характеризуються високим рівнем розвитку спорту, і тенісу в тому числі, ефективними системами управління, дозволили виділити загальні тенденції й особливості її функціонування. Результати аналізу розвитку тенісу в Росії свідчать про необхідність застосування організаційного досвіду СРСР у сучасних умовах, механізмів організаційної системи, напрацьованих протягом

багатьох десятиліть, що забезпечують ефективне управління й сьогодні.

Висновки. Отримані в ході дослідження знання відносно тенісу, досвід його розвитку в спортивному русі можуть бути застосовані і в інших видах олімпійського спорту. З огляду на дорожнечу підготовки спортсменів високого класу, зацікавленість держави в підвищенні рівня національного чемпіонату, формуванні відносин зі спортсменами збірних команд, що дозволяють контролювати їхню підготовку до основних стартів — чемпіонатів

світу, Олімпійських ігор, можемо використовувати цей механізм для реорганізації й удосконалення системи спорту в країні, прогнозування його тенденцій і перспектив розвитку з урахуванням уже допущених і виправлених помилок на практиці. Об'єднання інтелектуальних ресурсів не тільки в просторі (провідні фахівці світу із права, економіки, організації, спорту тощо), а й у часі (історичний аспект) буде сприяти побудові ефективної узагальнюючої концепції розвитку спорту, його перетворенню або управлінню ним.

Література

1. Алтухов С. В. Государственное управление и рыночное саморегулирование экономики профессионального спорта в Российской Федерации: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук / Алтухов С. В. — М., 2007. — 27 с.
2. Борисова О. В. Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса) / О. В. Борисова. — К.: Центр учеб. лит., 2011. — 312 с.
3. Матвеев Л. П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты: учеб. для вузов физ. культуры / Л. П. Матвеев. — М.: Сов. спорт, 2010. — 340 с.
4. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку. Закономірності функціонування та розвитку / Ю. П. Мічуда. — К.: Олімп. л-ра, 2007. — 216 с.
5. Переверзин И. И. О структуре современного спорта высших достижений и социально-правовом статусе спортсменов профессионалов / И. И. Переверзин, Ф. П. Суслов // Теория и практика физ. культуры. — 2002. — № 5. — С. 57—61.
6. Перспективы развития мировой индустрии спорта до 2013 г.: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/08/04/111002.html>.
7. Починкин А. В. Становление и развитие профессионального коммерческого спорта в России: автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра пед. наук / А. В. Починкин; Моск. гос. акад. физ. культуры. — Малаховка, 2006. — 51 с.
8. Профессиональный спорт: [учеб. для студ. высш. учеб. завед. физ. воспитания и спорта] / под общ. ред. С. И. Гуськова, В. Н. Платонова. — К.: Олимп. лит., 2000. — 392 с.
9. Coakley J. Sport in society: issues and controversies / J. Coakley. — N. Y.: McGraw Hill, 2003. — P. 301—322.
10. Eitzen S. Sport in Contemporary Society / S. Eitzen. — N. Y.: St. Martin's Press, 1989. — P. 200—203.

References

1. Altukhov S. V. Government market and self-regulation of economy of professional sports in the Russian Federation: abstract diss. of scientific degree cand. of econ. / S. V. Altukhov. — Moscow, 2007. — 27 p.
2. Borisova O. V. Modern professional sports and ways of its development in Ukraine (on a tennis material) / O. V. Borisova — Kiev: Center of the educational literature, 2011. — 312 p.
3. Matveev L. P. General theory of sports and its applied aspects: the textbook for physical training high schools / L. P. Matveev. — Moscow: Sov. Sports, 2010. — 340 p.
4. Michuda J. P. Sphere of physical training and sports in the conditions of the market. Laws of functioning and development / J. P. Michuda. — Kiev: Olympic literature, 2007. — 216 p.
5. Pereverzin I. I. About structure of modern sports of the higher achievements and socially-legal status of professional sportsmen / I. I. Pereverzin, F. P. Suslov // Theory and practice of physical cultures. — 2002. — № 5. — P. 57—61.
6. Prospects of development of the world industry of sports till 2013: [Electronic resource] // Access mode: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/08/04/111002.html>.
7. Pochinkin A. V. Formation and development of professional commercial sports in Russia: abstract diss. author's. of scientific degree Dr.s ped. sciences / A. V. Pochinkin; Moscow st. acad. physical cultures. — Malakhovka, 2006. — 51 p.
8. Professional sports: [the textbook for students of higher educational institutions phys. education and sports] / under gen. ed. S. I. Guskova, V. N. Platonova. — Kiev: Olympic literature, 2000. — 392 p.
9. Coakley J. Sport in society: issues and controversies / J. Coakley. — N. Y.: McGraw Hill, 2003. — P. 301—322.
10. Eitzen S. Sport in Contemporary Society / S. Eitzen. — N. Y.: St. Martin's Press, 1989. — P. 200—203.